

DÜNYA ÇOCUK HAKLARI BİLDİRİSİ VE TÜRKİYE'DE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARA SUNULAN HİZMETLER

Dr. Sencer O. TOKER*

Çocuk dendiği zaman insan yavrusu, bir anayla bir babanın dünyaya gelmesine sebep oldukları yavruları, küçük yaştaki kız veya oğlan ve benzeri tanımlar aklımıza gelmektedir.

Korunmaya muhtaç çocuk ise şu şekilde tanımlanabilir:

- Ana veya babasız, ana ve babasız
- Ana veya babası veya her ikisi belli olmayan;
- Ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen;
- Ana veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuşa, dilencilığe, alkollü içkilere veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklardır (4).

Dilimizde "çocuk anasından doğduğuna pişman olmamalıdır." diye çok güzel bir söz vardır. Bu söz kendini koruyacak, hayatını kendi başına sürdürecektir ve kendine bakacak durumda olmayan çocuğa ihtimam gösterilmesi gerektiğine işaret eder (9).

Çocuklarımız, tüm dünya çocukları, ailelerinin, içinde yaşadıkları toplumun, ülkelerinin ve evrensel boyutta tüm insanlığın temel taşlarıdır ve iyi bir geleceğin teminatıdır.

Bu kadar önemli olan çocuklarımızın, özellikle de korunmaya muhtaç olanlarının refah düzeylerini yükseltmek, onların her türlü hakkını savunmak hem ulusal hem de uluslararası boyutta hepimizin görevidir.

20 Kasım 1959'da 78 üye ülkenin tümünün onayı ile Birleşmiş Milletler tarafından **Çocuk Hakları Bildirisi** kabul edilmiştir. Bu bildirinin içeriğinden de anlaşıldığı üzere "İnsanoğlu çocuğa verebileceğinin en iyisini vermekle yükümlüdür." Çocuk Hakları Bildirisinin yazıya dökülmüş 10 ilkesi mevcuttur:

- Bildiride geçen tüm haklardan, ırk, renk, cins, din, uyruk ayırımı olmadan tüm dünya çocuklarının istisnasız yararlanması.
- Tüm çocuklara sağlıklı ve normal bir şekilde özgür ve gururla büyüyelebilmeleri için **özel koruma, fırsatlar ve hizmetlerin** sunulması.

3 — Hepsinin bir isim ve tabiyetinin olması.

4 — Tüm çocuklara **yeterli beslenme, barınma, eğlenme ve sağlık hizmetlerini kapsayan sosyal güvenlik hizmetlerinin** sağlanması.

5 — **Özürlü olan çocuklara özel bakım, eğitim ve ilgi gösterilmesi.**

6 — **Çocuğa gereken şefkat, sevgi, anlayış ve güven atmosferinin öncelikle ailesi ve tüm toplum tarafından sağlanması.**

7 — Parasız eğitim, eğlence ve kişisel yeteneklerin gelişimi için **çocuklara eşit fırsatların tanınması.**

8 — Facia zamanlarında tüm çocukların öncelikli ve derhal korunmaya alınmaları ve rahatlatılmaları,

9 — Tüm çocukların ihmal edilme, zalimlik ve kullanılmanın her türlüsüne karşı korunmaları.

10 — Tüm dünya çocuklarının ırksal, dinsel ve diğer ayrımların her türlüsünden korunmaları; **barış ve evrensel kardeşlik ruhuyla yetiştirilmeleri** (5) (6) (1).

Görüldüğü gibi tüm dünya çocuklarının hakları uluslararası platformlarda ortaya konulmuş ve kabul edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Çocuğun ve Ailenin Korunması Hususundaki Anayasal ve Yasal Düzenlemeler:

Türkiye'mizde şu anda yürürlükte bulunan 1982 Anayasa'sının 41. maddesine göre "Aile, Türk toplumunun temelidir. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle **ananın ve çocukların korunması** ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar," denmektedir.

Yine anayasamızın 60. maddesinde "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar." ifadesi yer almaktadır. Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken grupların ortaya konduğu anayasamızın 61. maddesinde ise şu ifadeler

* Bornova Merkez Sağlık Ocağı - İzmir

yer almaktadır: "Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur"(8) (1). Görüldüğü gibi korunmaya muhtaç çocukların hakları devletimizin teminatı altındadır. Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren korunmaya muhtaç çocuklarımız hakkında bazı kanuni düzenlemelere gidilmiştir. Bu konuyla ilgili en son olarak 24 Mayıs 1983 tarihinde **2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu** kabul edilmiştir. Böylece Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı katma bütçeli ve tüzel kişilikli bir kamu kuruluşu statüsünü taşıyan **Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)** kurularak korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili devletin resmi nitelikteki tüm sorumlulukları bu kurumumuza aktarılmıştır.

2828 sayılı yasadan önce geçerli olan **6972 sayılı kanun'a** göre, korunmaya muhtaç çocuklara, il özel idareleri ile belediyelerin beraberce **1580 sayılı Belediyeler kanunu'na** göre kurdukları **Birlikler** aracılığı ile hizmet götürülüyordu. Bu belediye birliklerinin oluşturdukları çocuk bakım yurtlarına (Okul öncesi dönemdeki çocukları kapsar.) ve yetiştirme yurtlarına (Okul çağındaki çocukları kapsar.) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı her türlü desteği sağlamakla yükümlü idi. Sunulan hizmet çeşitli sektörlerin işbirliği ve eşgüdümüyle yürütülen bir vertikal örgütlenme modeline uyuyordu.

2828 sayılı kanununun 1983 yılında kabulü ile korunmaya muhtaç çocuk tanımı çağdaş bir anlam kazanmıştır. Bu kanunla beraber 6972 sayılı kanun yürürlükten kalkmıştır. Böylece korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetlerin yürütülmesinden sorumlu mahalli idare birimleri olan korunmaya muhtaç çocukları koruma birlikleri devreden çıkarılmıştır. Bugün tek bir merkezden hizmet planlama, sunma ve denetleme söz konusudur. Yine 1989 yılında yapılan son bir kanuni düzenleme ile **SHÇEK'nun** en üst yönetimi Başbakanlığa bağlı bir Devlet Bakanlığı'na verilmiştir. Şu anda kurumdan sorumlu Devlet Bakanımız Prof. Dr. Türkan Akyol'dur. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu da örgütlenme modelleri açısından **vertikal örgütlenme** modeline güzel bir örnektir.

SHÇEK'nun Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sunduğu Hizmetler:

Günümüzde 2828 sayılı yasa çerçevesinde korunmaya muhtaç çocuklarımız için oluşturulan dev-

let bakım kurumları aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

- a) **0-6 Yaş Çocuk Yuvaları,**
- b) **7-12 Yaş Çocuk Yuvaları,**
- c) **13-18 Yaş Kız ve Erkek Yetiştirme Yurtları**

2828 sayılı yasanın getirdiği yeniliklerden biri de korunmaya muhtaç çocukların belirlenmesinde, incelenmesinde ve gerekiyorsa çocuk hakkındaki koruma kararının kalkmasında tek yetkili kuruluşun Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olmasıdır. Kurum bünyesindeki Sosyal Hizmet Uzmanları, psikologlar, doktorlar, öğretmenler ve konuyla ilgili olabilecek çeşitli uzmanlar, yaptıkları çeşitli çalışmalar, araştırmalar ve tespitlerle kurumun görevlerini yerine getirmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar; böylece Sosyal Hizmet konusunda çağımıza uygun profesyonelce yaklaşımlar söz konusu olabilmektedir (3) (4) (1) (2).

SHÇEK'nun çocuklara yönelik sunduğu hizmetlerle ilgili çeşitli veriler Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.) tarafından toplanmaktadır. 1990 yılını da kapsayan veri örnekleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1 : SHÇEK Tarafından Çocuklara Yönelik Sunulan Hizmetlerle İlgili Seçilmiş Veriler

Kuruluşların isimleri	Yıllar itibarıyla sayılar				
	1983	1985	1987	1989	1990
İl Sosyal Hizmet Müdürlüğü	15	46	54	70	72
Çocuk Yuvaları (0-6 & 7-12 yaş)	31	47	57	63	64
Yetiştirme Yurtları (13-18 yaş)	80	82	84	85	89
Kreşler & Gündüz Bakım Evleri	30	28	26	27	27
Korunma Altındaki Çocukların Toplamı	16238	17595	18710	18252	18504
Kreş ve Gündüz Bakım evlerindeki Çocuk sayısı	3300	3795	3563	2210	2695

(7)

Günümüzde **koruyucu ailelerin yanında, aile tipi evlerde (sayıca daha az kişinin barınabileceği küçük birimlerde)** çocukların korunma altına alınması yönündeki düşünceler önem kazanmaktadır. Böylece

çocuk bakımyurtları devamlı bakım veren kuruluşlar olmaktan çok geçici istasyonlar haline gelecektir. Bu durum da çocukların psiko-sosyal gelişimlerini çok daha olumlu yönde etkileyecektir.

Günümüzde Türkiye'mizdeki çocuk yuvalarında ve kız, erkek yetiştirme yurtlarında verilen hizmetler genel olarak şu şekilde ifade edilebilir:

- Koruyucu sağlık hizmetleri,
- Tedavi edici sağlık hizmetleri,
- Çocukların psiko-sosyal gelişimlerine katkıda bulunacak eğitim faaliyetleri,
- Beslenme, barınma, temizlik gibi genel bakım hizmetleri,
- Çocuklara yönelik okul öncesi eğitim çalışmaları,
- Okul çağındaki çocuklara yönelik etüd hizmetleri,
- Evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetleri,
- Ailesi olan koruma altındaki çocukların aileleri ile olan ilişkilerinin düzenlenmesi,
- Çocukların topluma adaptasyonlarının sağlanması için çeşitli sosyal aktivitelerin düzenlenmesi. (Spor faaliyetleri, eğlenceler, piknik, kamp faaliyetleri ve benzerleri...)

Çocuklara yaş gruplarına göre ayrı ayrı birimlerde hizmet sunumu söz konusudur. Yaş gruplarına göre çocuklar ayrı yatakhane, oyun salonu ve etüd salonlarında kalmakta ve çeşitli faaliyetlerine devam etmektedirler. Yine bu kurumlarda hizmetin sunulmasında öğretmenler, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları, hemşireler, bakıcı anneler, doktorlar, diğer hizmetli personel ve gönüllü insanlar önemli roller oynamaktadırlar.

İyimser bir tahminle Türkiye'de bugün yaklaşık olarak beş yüz bin "korunmaya muhtaç" olarak nitelendirilebilecek çocuğun bulunduğu sanılmaktadır. Bu çocukların da yaklaşık yirmi bin kadarına koruyucu hizmetler sunulabilmektedir. Böylece korunmaya muhtaç olan çocuklarımızın % 95 kadarı her türlü korunmadan uzak yaşamaya çalışmaktadırlar.

Yine koruma altındaki bir çocuğun SHÇEK'na aylık maliyeti Şubat-93 itibarıyla aylık 2 milyon lira civarındadır (10). Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetlerde ülkemizdeki özverili çalışmalar devam etmektedir. Ülkemizin genel ekonomik ve bürokratik sorunlarının bazı yansımaları SHÇEK'nda ve bu kurumun bazı hizmetlerinde söz konusu olabilmektedir. Fakat bu sorunların çözümlenmesinde sistemli ve programlı yaklaşımların çok büyük faydaları olacağı şüphesizdir. "Çocuğun en sağlıklı gelişimi ailesinin yanında olacaktır." temel görüşünden hareket edilerek, öncelikle sosyo-ekonomik açıdan yetersiz düzeydeki ailelere gereken desteği sağlamak ve koruyucu aile sistemini desteklemek yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR:

1. Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Cilt 3 (üç), Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970.
2. Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi. Ek Cilt, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1976.
3. Öncü S. Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi, İzmir Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Semineri, İzmir.
4. Tüm Toplu Sağlık Mevzuatı, Yasa Yayıncılık, İstanbul, 1986.
5. Tümerdem Y. Halk Sağlığı (Toplum Hekimliği) Kitabı, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3625, Cilt 1, İstanbul, 1992, s. 19-23.
6. Türkçe Sözlük, Türk Dili Kurumu Yayınları, Sayı: 403, Ankara, 1979.
7. Türkiye İstatistik Yıllığı 1991, D.İ.E. Yayınları, Ankara, 1991, s. 175.
8. Yeni Anayasamız, Bilim Dağıtım Yayınları, İzmir, 1983.
9. Başbakan Sayın Süleyman Demirel'in UNICEF Türkiye Temsilciliği'nce düzenlenen UNICEF'in "Dünya Çocuklarının Durumu 1992" Raporu'nun basına sunulduğu toplantıda yaptıkları konuşma, Ankara, 19 Aralık 1991.
10. Yeni Asır Gazetesi, 23 Şubat 1993 tarihli (Salı günü) sayısı, İzmir, s. 1-2.